

„A hazám Magyarország, de az otthonom Ausztriában van”

Komáromi Lászlóval¹, az Austrian Airlines nyugalmazott kapitányával Kriskó János beszélget

Madocsán, Paks közelében születtem 1935-ben. Mind Madocsán, mind később Dunapatajon, a falu határában laktunk. Madocsán két kilométerre a falutól, lenn a Dunaparton egy kis patak mellett, ahogy mondják, festői környezetben, ahol egy kis házikó állt a szomorúfűzfák alatt. Erről a korai időszakról nincs sok emlékem, szinte csak annyi, hogy szívesen játszottam a patak partján, és hogy nagyon szerettem már akkor is a csendet. Noha az életem jelentékeny része nagyvárosokban telt el, nekem nem hiányzik a sok városi cirkusz, inkább azokat a helyeket keresem, ahol csend és nyugalom van.

Volt egy féltestvérem, Sándor, apám első házasságából. Sanyi édesanyja – nem tudom már pontosan, miben – meghalt, apám özvegyen maradt. A testvérem az apjára maradt. Hét év korkülönbség volt köztünk. Apám később újraházasodott. Abban az évben, 1941-ben, amikor Marika húgom született, ez a házasság is tönkrement, és anyámmal átköltöztünk Dunapatajra. Március lehetett, anyám még csak várandós volt Marikával, aki április végén született meg. Dunapatajon éltek az anyai nagyszüleim. Nagyapám, Monda Gábor kertészete országos hírnévű volt. Akkoriban már tényleg a múlté volt ez a hírnév, mert bizony nagyapa is öregedett, közel járt a hatvanhoz. Mikor én odakerültem, akkor a kert és a faiskola még teljes üzemben működött. A terület körülbelül négy hektár lehetett, aminek egy része szőlő volt meg faiskola, nagyon különleges növényekkel. Nagyapa messze földön híres volt arról, hogy ugyanarra az alanyra különféle gyümölcsfaoltványokat oltott, meggyet és cseresznyét például. Ültél a meggyfa ágán, és szedted a cseresznyét, vagy fordítva. A faiskola legjobb példányait mindig a saját kertjében ültette el, gyönyörű és ápolt volt mindig a kertje, nagyon élveztem.

Szóval a szüleim válását követően átköltöztünk Patajra. Paptovának hívták azt a területet, ahol nagyapa kertje volt. Visszatekintve persze még szebb, mint akkor a valóságban volt, de akkor is úgy éreztem, mintha a paradicsomban éltünk volna, tényleg édeni volt a kert a gyümölcsfák, a zöldségek, de főképp a gondozottság miatt. A nagymama keze nyoma is ott volt rajta, rengeteg virágra, hatalmas dáliákra emlékszem. Mi minden volt ott, finom szőlő, különféle gyümölcsök! A májusi cseresznyétől egészen karácsonyig én mindig a fák ágai közt ültem, és egész nyáron szinte csak gyümölcsön éltem. Nagypapa minden őszen valami száraz, hűvös helyre fölakasztott jó néhány fürt erre alkalmas szőlőt, úgyhogy még karácsonykor is szőlőt ehattunk.

¹ Komáromi László (1935) gépészmérnöki tanulmányait Budapesten kezdte, Bécsben fejezte be. Az 1956-os forradalom alatt hagyta el az országot. 16 éves kora óta sportrepülő, 1962 óta forgalmi pilóta az Austrian Airlinesnél, 1966-tól kapitányi rangban. 1995 óta nyugdíjas, jelenleg is Ausztriában, Traiskirchenben él harmadik feleségével.

– *Dunapatajon kezdted az iskolát, vagy már Madocsán is iskolás voltál?*

– Patajon kezdtem az első osztályt. Fontos tudni, hogy a nagyapám már elég idős volt, anyám se volt különösebben képzett, úgyhogy tulajdonképpen senki se törődött vele, hogy én a házi feladatot megcsinálom-e, vagy tanultam-e másnapra valamit. Akár iskolát is kerülhettem volna. Annál inkább, mert ez a bizonyos kert egy kilométerre volt a községtől, és még a faluban is menni kellett újabb egy kilométert az iskoláig. És ezt az utat nekem mindennap gyalog kellett megtennem oda-vissza. De nem lógtam, szerettem iskolába járni. Már öt éves koromban komplett könyveket olvastam. Olvasni is magamtól tanultam meg. Úgy emlékszem, mindvégig jól éreztem magam az iskolában, kitűnő tanuló voltam, de nem tudom, hogyan.

– *Nyilván a magad erejéből, mert mondod, hogy nem volt különösebb készlet.*

– Az első utazásom is az iskolai eredményekhez kötődik. Valami irodalmi pályázat volt, az én dolgozatom is tetszett a tanító néninek, ezért egy különböző osztályokból összeválogatott kisebb csoport tagjaként, jutalomképpen, engem is elvitt „külföldre”. Ez annyit jelentett, hogy vonattal elutaztunk Dunapatajról Soltra. Hát az valami csodálatos utazás volt, az első utam, amikor kitettem a lábam a faluból! Vasárnapi napon születtem, és nekünk állítólag szerencsénk van az életben. Mindenesetre így fogtam fel az iskolai sikereimet, a jutalomutazást is.

– *Végigpillantva az életeden, igazolódni látszik ez a vélelem.*

– Tényleg lehet ebben valami. 1944 őszén, kilenc és fél éves koromban, mikor az úgynevezett felszabadulás a környékünkön is megtörtént, a faluba megérkeztek az orosz katonák. Miután mi kint laktunk a falu határában, már két-három napja bekvártélyoztak Patajra, de hozzánk még nem jutottak el. Egy este, alkonyat felé aztán jött két tüzés orosz legény. A nagyapa házán kívül volt még a közelben, százötven-kétszáz méternyire további két ház, Frits Pista bácsié és a Kerekesé. Kerekesék öreg parasztszalád voltak, a Frits pedig matróz volt. Megjött a két orosz, az egyik elballagott ahhoz a két házhoz, a másik bejött a mi udvarunkba. Összeterelte az egész családot, Gabi bácsit a fiatal feleségével, anyámat a két gyerekkel és a nagyszülőket. Behajtott bennünket az akkor még álló nyári konyhába. Hadonászott a géppisztolyával, de szerencsére nem lőtt.

– *Volt-e halálfélelmed? Érezted, hogy akár vége lehet az életeteknek, vagy fel sem fogtad, mi történik?*

– Félttem, mert nagyon kemény helyzet volt. De igazolódott megint, hogy vasárnapi gyerek vagyok. Az orosz kiszúrt magának. Gyöngye, tíz év körüli kislány voltam, kiemelt a csoportból. Maga mellé állított, és valamit gügyögött, hogy neki is van egy ilyen korú fia. A nagyapa tudott egy keveset a szláv nyelvekből, az I. világháborúban Bosznia-Hercegovinában harcolt, úgyhogy beszélt egy kicsit szerb-horvátul, és ezért többé-kevésbé értette az oroszot is. Amikor a katona engem hátra állított, kivette a kézigránátját, de hál' istennek nem húzta ki azonnal a biztosító szöveget. Mégis minden jel arra mutatott, hogy előbb-utóbb bedobja a házba a gránátot. Halálra rémültem, tényleg azt hittem, hogy rögtön meghalunk. Szörnyű érzés volt. Nagyapa, aki már hatvan év körül járt, letérdelt elébe, és imára kulcsolt kézzel kérlelte: „Bozse moj, Bozse moj”, rimánkodott, hogy kíméljen meg minket. Úgy emlékszem, az oroszok nem voltak már józanok, mi több, inkább erősen ittasak voltak. Éppen ezért volt különösen veszélyes a helyzet. Egy esély mutatkozott csak: meg kellett szerezniünk a kézigránátot. Aztán a Gabi bácsi, aki olyan harmincöt körüli, fiatal, erős ember volt, meg a nagyapa, valahogyan mégis rávették a katonát valami alku-dozásra, kimentek az udvarra. Ott aztán a két férfi nekiesett az oroszoknak, dulakodtak, bir-

kóztak. Anyám, kihasználva a helyzetet, futásnak eredt a szomszéd falu, Ordas irányába, biztatott minket is, hogy kövessük. Felkaptam Marikát, neki a határnak, minél távolabb. Az orosz katona utánunk lőtt, fűtültek a golyók a fülünk mellett, nyakamban a négyéves húgommal, tízévesen, elmesélhetetlen trauma volt. Szerencsénk már erősen sötétedett, meg az orosz dobtáras géppisztollyal ötven méteren felül már nem lehetett pontosan célozni, lényeg, hogy nem talált el bennünket. Nem tudom, hogy a többiek hogyan úszták meg, nyilván ők is szétszaladtak, elbújtak valahol, vagy világgá futottak, de emberáldozat nélkül megúsztuk azt a délutánt.

Mi hárman egy szárkúpban húztuk meg magunkat, ott is éjszakáztunk, nem mertünk a falu felé még nézni se, nemhogy hazamenni. Másnap, ahogy kivilágosodott, nem a kertbe mentünk vissza, hanem a rokonoknál húztuk meg magunkat a faluban.

– *Nagy szerencse, hogy túléltek, akár ott is maradhatott volna az egész család.*

– Egy hajszálon múlt, hogy az orosz nem robbantotta föl a gránátjával az egész családot. Annak ellenére, hogy engem kiemelt a csoportból, és talán megkímélte volna az életemet, a mai napig fenntartásaim vannak az oroszokkal. Úgy alakult az életem, hogy háromszor mehettem volna, illetve kellett volna mennem az egykori Szovjetunióba, de mindháromszor elhárítottam a lehetőséget.

Ezt a borzalmat követő télen nagy hó esett, akkor a Laci bácsiéknál laktam a községben. Nagyon aranyos volt a három lánya, sokat énekelgettünk együtt. Anyám gyakran bejárt a faluba, mindig szekíroztam, hogy hozzon nekem könyveket, úgyhogy a végén kiolvas-tam az egész könyvtárat, legalábbis mindazt, ami érdekelt belőle. Később is a második legjobb tanuló voltam az osztályban, talán az iskolában is. Egyedül a katolikus kántor fia, Pastyik Pongrác előzött meg. Később Pesten is a második legjobb voltam a gépészeti középiskolában.

Mikor befejeztem a nyolcadik osztályt, az igazgató hívatta anyámat, és javasolta, hogy keressen nekem iskolát, ne hagyjuk kárba veszni a tehetségemet. Anyám, aki egyedül nevelt, szégyenkezve bár, de az igazgató értésére adta, hogy nincs pénze a taníttatásomra. Ma sem tudom, hogy az igazgató úr kinél és hogyan intézte el, de ösztöndíjjal Budapestre kerültem. Nem tudom a mai napig sem, hogy ki finanszírozta a tanulásomat. A szovjet világban a nevelésre és oktatásra nagy gondot fordítottak, különösen a munkások és a parasztok gyerekeire. Vörös nevelés volt, de hatékony és eredményes.

Fölkerültem tehát a budapesti Népszínház utcai, Bánki Donátról elnevezett Gépipari Technikumba, vidékiként rögtön diákotthonba. Apai nagyapám még y-nal írta a nevét, apám már i-vel. Azt hiszem, ez volt a szerencsém, valószínű, hogy y-os névvel nem tanulhattam volna.

– *Ösztöndíjas egészen biztosan nem lehettél volna.*

– A fiamat nagyon izgatja ez az y, hátha sikerül igazolni a nemesi eredetünket. Hát, ha nemesek voltunk is valaha, legfeljebb a hétszilvafás fajtából, de az tény, hogy a madoccai iratok között megtaláltuk az y-nal írt Komáromy családot.

– *Édesapáddal a válás után teljesen megszűnt a kapcsolatok, vagy találkoztatok időnként?*

– Nem voltak gyakoriak a találkozásaink. Nyaranként egyszer-kétszer elmehettem hozzá úgynevezett szabadságra, de ezt nem szerettem, mert ő úgy értelmezte ezeket a szabadságokat, hogy majd kijárok velük a mezőre kapálni. Rengeteg könyve volt, köztük krimik, ponyvaregények, amelyek akkor nagyon érdekeltek, felültem a szénaboglya tetejére, és reggeltől estig olvastam. Ez persze nem tetszett neki, nem is hívott gyakran hozzájuk.

– *Édesapád továbbra is Paks határában élt akkoriban?*

– Csámpában volt egy jól menő kocsmája, az lett aztán az ő végső foglalkozása, azt hiszem. Szívesen emlékszem vissza a kocsmájára, olyan igazi jó, falusi ivó volt, még ma is a nyelvemen van a jó, csapolt kőbányai sör íze, pedig életem során biztosan száznál több sörféleséget kóstoltam, de azt a gyerekkori ízt nem találtam meg egyetlen más sörben sem. A jeget még táblákban hozták a hűtéshez, időnként jött a jeges, és feltöltötte a jégvermet.

Utolsó találkozásunk akkor volt apámmal, amikor felkeresett Bécsben. Megtalált, kijött hozzám egy-két hétre. Nem tudtam megbocsájtani neki a korábbi viselkedését. A válásukat annak idején a Szekszárdi Törvényszéken mondták ki. Elkísértem anyámat, még buszra sem volt pénzünk, gyalog indultunk haza Szekszárdról Patajra. Valahol Tolna határában utolért minket egy lovas kocsival apám. Megállt mellettünk. „Gyerek, te felülhetsz” – ajánlotta nekem, de nem hagytam egyedül az anyámat. Csendes esőben ballagtunk tovább hazafelé. Ezt például soha nem tudtam megbocsájtani apámnak.

– *Egy másik asszony miatt váltak el a szüleid?*

– Hogy pontosan miért váltak el, azt nem tudom, de tény, hogy apám még egyszer megnősült. Szóbeszéd volt anyám családjában, hogy alaposan megjárta, mert egy olyan asszonyt talált magának, aki mindvégig lenézte, semmibe vette őt.

– *Beszéltél arról, hogy nem volt kedved apád földjein dolgozni. Vajon a kertészkedéshez volt-e vonzódásod? Szeretted nagyapád kertjét?*

– Szerettem, és sokat is dolgoztam benne, egy fiatal gyerekhez képest sokat. Zavart, hogy nagyapám reggeltől estig talált elfoglaltságot a kertben, és folyamatosan számított volna a segítségemre. Én Bécs mellett megépítettem az egykori pataji kert megfelelőjét, egy különleges növényekből álló botanikus kertet Schandorf-Goldbergben. Ma már megértem a nagyapámat, mert néha én is napi tizenkét órát töltöttem a kertben. Gyerekként szívesen segítettem nagyapámnak a nyésésben, metszésben, egyéb kerti munkákban egy-két órát, de ő az egész napomra igényt tartott volna. Ha azt mondja, hogy délelőtt dolgozunk, délután meg mehetsz játszani a barátaiddal, az prima lett volna. De néha úgy kellett elszökni tőle, mert ott voltak Paptován a libapásztorok, ott játszottak a falusi gyerekek, a barátaim. Érthető volt, hogy a társaságuk sokszor jobban vonzott, mint a kerti munka. Szerettem a metszőollót, de akkoriban sikerült megutálnom.

– *Mi lett a végzettséged, mikor befejezted a gépipari technikumot?*

– Általános képzést kaptunk, ott még nem szakosodtunk. Ha jól emlékszem, akkor még úgy volt, hogy ha ezt a középiskolát elvégezted, megszerezted a technikus minősítőt, és utána öt évet dolgoztál a szakmában, akkor megszerezhatted az úgynevezett kismérnököt, legalábbis Ausztriában ez a neve.

– *Nálunk ezt üzemmérnöknek hívják.*

– Ebben az iskolában is nagyon jól teljesítettem, nagy iskola volt, talán négy párhuzamos osztállyal évfolyamonként, és én a második legjobb tanuló voltam. Ebből származott az első komoly konfliktusom is, mert a két legjobb tanulónak felajánlották, hogy állami költségen folytathatják tanulmányaikat a moszkvai Lomonoszov Egyetemen. Nehezen, de kibújtam alóla. Ez 1953-ban volt, akkor, amikor Sztálin elvtárs végleg elbúcsúzott...

– *Hogyan és mikor találkoztál a repüléssel?*

– Tizenhat éves koromban elhatároztam, hogy repülni fogok. A húgom a megmondhatója, hogy gyerekkoromban a fűzfák ágai között hányszor játszottam azt, hogy repülök. Még

1944 augusztusában, kilencéves koromban a kert fölött amerikai gépeket láttam a főváros felé húzni, nagy kondenzcsököket húztak maguk után. Állítólag felnéztem az égre, és akkor mondtam ki először hangosan, mások előtt is, hogy mennyire szeretnék egyszer repülni.

Tizenhat éves koromban aztán elérkezett az idő, hogy meg is valósítsam gyermekkori vágyamat. Kerestem egy repülőklubot, a pontos részletekre már nem emlékszem, de a csepeli klubot mégis megtaláltam. 1951-et írtunk. Az oktatóm, néhai Borbás Paja nagyon rendes volt hozzám az első pillanattól kezdve. Elküldtek orvosi vizsgálatra. Bekaszárnyáztak bennünket háromnapos kivizsgálásra a Honvéd Kórházba. Nem jöttem rá, hogy a sportrepüléshez nincs szükség ilyen mélységű és alaposágú vizsgálatokra, hogy valójában katonai pilótát akarnak képezni belőlem! Egyszerűen kiszemeltek a feladatra. Végigcsináltam az előírt vizsgálatokat például a barokamrában, ahol a nyomásváltozás hatásait tesztelték. Vizsgáltak a centrifugában, hogy hány G-terhelést visel el a szervezetem. Mindenféle vizsgálatot, aminek csak a repüléshez köze lehet, végigcsináltattak velünk. Minden értékem kiváló volt, mígnem az utolsó napon kiderült, hogy valamitől hirtelen felugrott a vérnyomásom extrém magas értékre. Egész orvoscsapat próbálta meg rekonstruálni, mi is történhetett velem. Másnap délutánra megoldódott a rejtély. Kiderült, hogy a vérnyomásvizsgálatot egy csinos, fiatal doktornő végezte, akinek alul kicsit szétnyílt a köpenye, a karomat meg ráfektette a combjára. Kiderült, hogy semmi baj a vérnyomással, inkább túlságosan is egészséges vagyok. A fiatal doktornő nem mérhetett újra vérnyomást nálam, pedig volt vagy öt kontrollmérés. Mindent rendben találtak. 1951. december 9-én volt az első próbarepülésem, természetesen még az oktatómmal. 1952 márciusában aztán elkezdtük a rendszeres kiképzést. Folytattam a középiskolát is, és ellenére annak, hogy soha nem törekedtem semmiféle vezető beosztásra, hamarosan megválasztottak a diákszervezet propagandafőnökének. Az volt a dolgom, hogy járjam a kerület különféle iskoláit. Én valahogy mindig a lányiskolákat választottam, valójában nem végeztem semmi értékelhető munkát, pár hónap múlva le is váltottak.

– *Térjünk vissza még oda, hogy kiválasztottak a Lomonoszov Egyetem lehetséges hallgatójának. Hogyan sikerült itthon maradnod, milyen indokokkal?*

– Ősszel kellett volna elkezdni a képzést Moszkvában. Én akkor már második éve repültem, nem akartam abbahagyni, mert nyilvánvalóvá vált számomra, hogy a repülés lesz az életem. Bejelentettem, hogy nem szeretnék kiutazni Moszkvába. Az igazgatóm levegő után kapkodott, hogy ez mekkora kitüntetés, ne legyek a magam ellensége.

– *Nyilván töretlen karriert ígért, ha valaki a Lomonoszov Egyetemen szerzett diplomát.*

– A Szovjetunióban végzetkekből lettek a legmegbízhatóbb káderek. Nekem is minden esélyem meglett volna itthon is, ha elvállalom, és kimegyek Moszkvába, vagy kiképeztettem magam harc pilótának. Behívtak az oktatási minisztériumba: Mit képezek én, hogy ezt a kitüntetésszámba menő lehetőséget vissza merészelem utasítani! Arra hivatkoztam, ami sajnos igaz is volt, hogy az édesanyám súlyos beteg, lehetséges, hogy már nem él sokáig, nem hagyhatom magára a betegségében. Nagy nehezen elfogadták az indokaimat, de azért világossá tették, hogy mehetnek a pokolba, levették rólam a kezüket. Ismét hivatkozom arra, hogy az a kézigránátos orosz katona a felelős azért, hogy nem kedveltem az oroszokat. Pedig tanultunk oroszul, a repülőképzésben is szerepe volt az orosz nyelvnek. Lényeg, hogy amikor sikerült a Lomonoszovot elhárítanom, felvételiztem a Műszaki Egyetemre, ahová fel is vettek.

– *Feltételezem, hogy a gépészmérnöki karra. Vagy volt külön repülőmérnöki kar is?*

– Gépészmérnök hallgató lettem. A gépek, az olajszag, a dízelmotorok füstje már hat éves koromtól lenyűgöztek. Tiszta dolog volt, hogy mit akarok kezdeni az életemmel. Fölvettek az egyetemre, szeptemberben kezdődött az első szemeszter. Közben folytattam

a repülést is természetesen. Táborokba jártunk, már régen egyedül repültünk, egyre többet tudtam a repülésről. Kineveztek rajparancsnoknak is, tényleg tehetséges repülő voltam. Valamikor augusztus végén egyszer csak megjelent a repülőtéren a politikai tiszt egy listával: elvtársak, örüljenek, a következők mennek ki a Szovjetunióba vadászpilóta-kiképzésre: és többek mellett felolvasta a Komáromi nevet is. Én kapásból azt válaszoltam neki, hogy nem akarok kimenni. Ebből még nagyobb botrány lett, mint a Lomonoszov Egyetemből, mondván, hogy noha magasra jutottam a képességeimnek köszönhetően, de hálátlanul visszaélek a népköztársaság bizalmával, ami lehetőséget adott nekem a tanulásra és még repülni is megtanulhattam. Nem is beszélve arról, hogy a jelentkezésnél kifejezetten megkérdezték, akarok-e vadászpilóta lenni, és akkor igennel válaszoltam. Hogy megígértem, most meg kéretem magam.

Borbás Paja, az oktatóm azt tanácsolta, mondjak igent, ki tudja, hogyan alakulnak a dolgok addig, amíg ténylegesen is ki kéne utazni a kiképzésre, de már nem tudtam megbékíteni a hivatalosságokat, azonnal letiltottak a repülésről. A többiek elmentek a vadászpilóta-kiképzésre, én meg elkezdtem szeptembertől a műegyetemet. Tisztában voltam vele, hogy a hazai repülő karrieremnek ezzel valószínűleg befellegzett.

Az egyetemen szoros barátságba kerültem két fiúval: Anda Miskával és Galambos Gabival. Miska most Új-Zélandon, Gabi pedig Svájcban, Zürichben él. Az egyetemen is jó tanuló voltam, talán nem tűnök dicsekvőnek, ha azt mondom: kiváló, éppúgy, mint az itthoni összes iskolámban.

Az egyetemen az egyik vizsgánkon a faipari és a textilipari gépek voltak a téma. Tételt a csinos, Trudi nevű titkárnőtől kellett húznunk. Én a textilt még jobban utáltam, mint a faipart, megkértem ezt a kedves kis hölgyet, el tudná-e intézni, hogy ne textiles tételt húzzak. Hogy, hogy nem, de el tudta intézni, faipari tételt húztam. Trudi később kis híján a menyasszonyom lett, ő volt az első komoly kapcsolatom.

Az egyetemen párhuzamosan katonai kiképzést is kaptunk, úgy számoltak velünk, mint leendő tartalékos tisztekkel. Hét közben mindig volt pár óra elmélet, nyaranként meg egy hathetes tábor Tatán, a páncélos alakulatnál. Nagy kaland volt, sátorban aludtunk, tényleg emlékeztetett a katonaságra. Valahogy itt is kiszemeltek rajparancsnoknak, pedig lelkem rajta, hogy semmit nem tettem érte. Anda Miska meg Galambos Gabi a beosztottjaim voltak, kicsit meg is fegyelmeztem őket, de természetesen csak szórakozásból. Volt ott néhány gyorsfalpalón végzett tiszt, velük volt olykor konfliktusunk, de az egész katonásdi inkább jó szórakozás volt.

Említettem, hogy a hálátlanságom miatt eltiltottak a repüléstől. Egy bő fél év múlva, a következő év tavaszán az oktatóm, Borbás Paja visszacsempesztett a repülőkhöz azzal az igen átlátszó ürüggyel, hogy szükségük van egy társadalmi státusú oktatóra. Ez lettem én. A legfőbb indok az volt, hogy hajlandó vagyok ingyen oktatni, a cég pénzt spórol meg velem, nem is beszélve arról, hogy jó pilóta vagyok. Nagy nehezen megengedték aztán, hogy újra repülhessek. Akkor már igazi pilóta voltam, bár még kevés repült órával. Azon a nyáron aztán alaposan megnőveltem ezt a számot. Érdekes, hogy már tizenkilenc éves koromban oktató lettem motoros gépen. Ez szokatlanul korai életkornak számított, Nyugaton huszonegy év alatt szóba se kerülhetett ilyesmi. Nem voltam valami nagyon tapasztalt oktató, de annál lelkesebb. Az egyetemet természetesen rendes ütemben végeztem a repülés és az oktatás mellett.

– *Diákvezető voltál az egyetemen is?*

– Ott nem. Nagy kört húztam a politikusok körül, a körön belül én nem akartam semmit elérni, nem akartam még kapcsolatokat sem. Volt elég dolgom. Tanultam a vizsgáimra, repültem, amennyit csak lehetett, találkoztam Trudival, el voltam foglalva rendesen.

Volt egy távoli rokonunk, Hebenstreit Pista bácsi, aki Pesten élt és a Láng Gépgyárban dolgozott. Neki nagyon sokat köszönhetek. Apai ágon volt a rokonunk, nekem apám a válást követően kikerült a képből, és 14 évesen a főváros azért még eléggé átláthatatlan dzsumbuj volt, kellett valaki, aki apám helyett tanácsot ad, eligazít, ha arra van szükség. Nos, ezt a szerepet tökéletesen betöltötte mellettem Pista bácsi, aki apám helyett tényleg apámként viselkedett számtalan helyzetben és alkalommal. Sanyi bátyám ugyan szintén Budapesten élt és dolgozott, de a honvédségnél, komoly kötöttségek között, nem tudott bármelyik pillanatban a segítségemre sietni, ha úgy hozta a szükség. Pista bácsi viszont remek pótapa volt, mindig volt ideje rám. Akkor még együtt élt a feleségével. Amikor aztán különköltöztek, még inkább elmélyült a kapcsolatunk.

– *1956-ban kis híján repülőbaleset ért.*

– A dunakeszi repülőtéren a vezetőség kissé könnyelműen azzal bízott meg, hogy oktassak műrepülést, amiben magam sem voltam valami gyakorlott mester. Dugóhúzózt kellett oktatnom, az első pár srác jól megcsinálta. Az előírás szerint 600 méterre kellett emelkedni, s aztán a növendék feladata volt, hogy lefelé legalább három fordulatot tegyen meg, utána leszállás. Nem sokkal korábban volt egy halálos baleset egy ilyen gyakorlaskor, az ország egyik legjobb pilótája lelte így a halálát. Lehet, hogy ezért, de az előírt 600 méter helyett 800-ra emelkedtem. Megmutattam a növendéknek, hogy mi a feladat, fölemeli a gépet, az elveszíti a sebességét, bebuktatja jobbra vagy balra, és az autorotáció menni fog magától. Fontos volt, hogy ne abban az irányban vegye ki a gépet a forgásból, mint amilyen irányból belevitte. A forgás közben a srác rosszul lett, rámerevedett a kormányra, nem tudtam tőle átvenni a gépet, és már elveszítettük a magasságunk felét. Hirtelen ötlettől vezérelve lekevertem neki egy hatalmas pofont, erre magához tért, elengedett mindent, és már a kritikus magasságban, de még ki tudtam venni a gépet a dugóhúzózból. Ha 600-ról indulunk, akkor odaverjük magunkat, akkor már nem lett volna módom korrigálni. Megremegősdött az én lábam is, aznap már nem repültünk többet, inkább elméleti órát tartottam. A főoktónak meg mondtam, hogy nem repülök többet ezzel a bemerevedésre hajlamos fiúval.

– *1956 kora őszén tartunk. Hogyan keveredtél bele a forradalmi eseményekbe? Vagy műegyetemistaként nem is volt olyan nehéz belekeveredni?*

– Minden a műegyetemisták tüntetésével kezdődött. Amióta az események átértékelése itthon megtörtént, egyre többen mondják, hogy ott voltak, részt vettek azon a tüntetésen. Hát én tényleg ott voltam. A mi szakunk vonult a tömeg elején. Az iskolai holmimat, a jegyzeteimet bent hagytam az egyetemen, jó hecc, megyünk tüntetni, majd a tüntetés után visszajövök a dolgaimért. Délután úgyis óráim lesznek, addig tüntetünk egyet. Kellemes, szép idő volt. Lassan számomra is világossá vált, hogy miért tüntetünk, egyre többen lettünk, egyre forróbb lett a hangulat. Masíroztunk a nagykörúton, aztán én viszonylag hamar hazamentem, pontosabban Pista bácsihoz, aki akkor már egyedül lakott, mert időközben elvált a feleségétől. Kérdezte, mi van. Meséltem neki a forradalomról meg a tüntetésről. Nem akarta elhinni, mondván, a vörösöknél ilyesmi elképzelhetetlen. Gyere, mondtam neki, nézzük meg együtt, hogy mégis lehet. A Nyugati pályaudvar környékére mentünk, aztán a Nemzeti Múzeumhoz. Akkor már páncélosok járőröztek, rendőrök igazoltattak bennünket, de nagyobb bajba nem kerültünk. Két-három nap után Anda Miska eljött hozzám, s rábeszélte, hogy menjünk be az egyetemre. Valahogyan értesítettük a Gabit is, újra együtt voltunk mind a hárman. Bementünk hát az egyetemre, azonnal belefutottunk a forradalmi bizottságba, akik nagyon örültek nekünk. Jó, hogy jöttök, segítségre van szükségünk, itt vannak a fegyverek, keressetek valamit magatoknak. Galambos Gabinak

volt közülünk a legtöbb esze, mert ő egy pisztolyt is a zsebébe dugott, meg választott egy puskát is. Csak érdekességként mondom, hogy azt a pisztolyt feltehetően magával vitte egészen Zürichig. Lehet, hogy még mindig őrzi. Én csak egy puskát választottam. Megkérdeztük, miben tudunk segíteni. Mondták, hogy egy teherautó kellene. Kapóra jött, hogy Pista bácsi és Sanyi bátyám talált egy elhagyott teherautót, ami szinte még új volt, de nem lehetett beindítani. Sanyi bátyám mechanikus volt, megnézte a teherautót. Kiderült, hogy teljesen hibátlan, csak légteleníteni kellett. Rövid idő alatt működőképessé tette a kocsit, visszamentünk vele az egyetemre. Bejelentettük a forradalmi bizottságnak, hogy van nekünk egy autónk, és sofőrünk is van hozzá. Sanyi vezetett, nekem akkor autóra még nem volt jogosítványom.

– *Csak repülőgépet tudtál vezetni.*

– Én csak repülőt tudtam vezetni. Az egyetemen megőrültek nekünk meg a teherautónak, rögtön meg is bíztak bennünket, hogy menjünk le Ercsibe élelmiszerért. A három srác, meg a volánnál Sanyi, elkezdtek fuvarozni a forradalmi bizottságnak. Pista bácsi akkor még otthon maradt, később azonban csatlakozott hozzánk. Fordultunk néhányat, hasznára voltunk a bizottságnak. Aztán elküldtek minket Hegyeshalomra, az osztrákok által a forradalmároknak gyűjtött segélyszállítmányokért. Akkor már Pista bácsi is velünk jött. Hívtam Trudit is, hiszen már a menyasszonyomnak tekintettem, de betegeskedtek a szülei, inkább maradt. Különbösen sem volt szó arról, hogy már ne jönnénk vissza Budapestre. Úgy alakult, hogy aztán vagy harminc évig nem találkoztam vele. November első napjaiban jártunk, jó melegen felöltöztünk, mert jött velünk két lány is, ők a fülkében utaztak Pista bácsival és Sanyival négyesben, mi, a három srác hátul a platón. Csak az irataink voltak nálunk, nem fordult meg a fejünkben, hogy már nem lesz módunk visszatérni a fővárosba. Éjfél felé lerobbant a teherautó, újra légteleníteni kellett. Az 1. számú úton álltunk, nem volt még autópálya, s egyszer csak fényeket látunk, egy autó közelített felénk. Sanyi szerelte tovább az autót, s egyszer csak puskáinkkal fedezéket kerestünk, és próbáltuk biztosítani az autót. Az érkező kocsit megállt mögöttünk 150-200 méterre, és nem mozdult vagy fél órán keresztül. Aztán szép lassan megindult, elhúzott mellettünk, és újra megállt előttünk. Puskás Öcsi családtagjai utaztak rajta a határ felé, ők is tartottak tőlünk. A családtagok egy hatalmas körben megkerültek bennünket a szántóföldön, csak a sofőr maradt az autójukban, ő óvakodott el mellettünk.

Hajnal volt már, mire Mosonmagyaróvárra érkeztünk, az egyetemen fogadtak bennünket. Négy óra körül járt az idő, kicsit ledőlünk aludni. Galambos Gabi a két lánnyal korán kelt, kimentek megnézni a határt, és el is tűntek úgy, hogy aztán évekig nem is láttuk őket. November 4-e volt, már elhangzott a Nagy Imre-beszéd. Várakoztunk az egyetemen, vártuk vissza Galambosékat. Az autónk kint volt a határon, Galambos Gabi elvitte. Dél körül szóltak a magyaróvári egyetemisták, hogy nagy baj van, jönnek az orosz csapatok tankokkal Rajka felől, meg Pest felől is. Harapófogóba kerültetek, Pestre már nem tudtok visszamenni. Nekem eszem ágában sem volt korábban elhagyni az országot, jól éltem Pesten, komoly barátnőm volt, saját biciklim, jól tanultam, repülhettem, a világon semmi okot nem láttam arra, hogy külföldre menjek. Nem csábított a Nyugat, azzal tisztában voltam, hogy a megélhetésért mindenütt dolgozni kell. Délig vártuk Galambos Gabit, akkor jött egy srác. El kell tűnnötök, mondta, mert átfésülik az egész falut, és ha titeket elkapnak, akkor mi is lebukunk.

Letettük a fegyvereket, nem is bántam, azt hiszem, én egyszer sem sütöttem el a pus-kámat, amióta nálam volt. Ez a fiú kivitt minket a Lajta partjára, rámutatott egy Nyugat felé tartó, hosszú útra: Ha ezen végigmentek, mindig csak egyenesen, rövidesen ott lesz Ausztria. Négyen maradtunk, mert Gabi a két lánnyal már hajnalban lelépett, Pista bácsi,

Miska, Sanyi bátyám és én. Akkor még azt reméltem, hogy pár nap múlva, ha rendbe jön minden, hazatérhetünk, de az adott helyzetben tényleg menni kellett. Órákon keresztül gyalogoltunk, irgalmatlan hosszú út volt. Amikor már úgy éreztük, hogy a határ közelébe érhattünk, jött két lovas határőr. Azt hittük, hogy elkaptak bennünket, véget ért az utazás, de két barátságos srác volt, noha egyenruhát viseltek. Útbaigazítottak az osztrák határ felé, mondták, hogy a határ még mindig nyitva van.

Így aztán november 4-én, 16 órakor átléptük az osztrák határt. A túloldalon már vártak a zsandárok, kedvesen fogadtak bennünket. Felraktak egy teherautóra. Pista bácsi nem volt különösebben elégedett, folyton engem piszkált: Kellett ez neked? Ez a te híres Nyugatod? Mít mondhattam volna: nem az enyém, de nem volt mit tennünk, ki kellett jönnünk a biztonságunk és az egyetemisták biztonsága érdekében. A traiskircheni lágerbe vittek bennünket. Érdekes érzés, egy idő óta Traiskirchenben élek, persze, már nem a lágerben, hiszen már rég nem működik, de akkor is különleges. Megmaradt a korábbi óriási fogadóépület, egy Mária Terézia korabeli tisztképző iskola, de a tábort bezárták. Valaha 1700 menekült tartózkodott benne egy időben.

Az osztrákok az első perctől kezdve nagyon rendesen bántak velünk, szívélyesen fogadtak, igaz, üres szobában, szalmán aludtunk. Néhány nap múlva a faluból jöttek értünk, hogy szívesen magukhoz vennének pár embert. A két legéletrévalóbb közülünk, Sanyi és Miska azonnal velük is ment. Lilienfeld közeléből egy kéményseprő családja vette magához őket, akik megígérték, hogy értünk is visszajönnek. Be is tartották a szavukat, két nap múlva mi is kint voltunk a lágerből. Josef Kramnak hívták ezt az osztrák urat, aki önzetlenül megsegített minket. Valószínűleg megfázhattam a nyitott teherautón még a lágerbe menet, mert alighogy megérkeztünk Kramékhoz, 40 fok feletti lázzal összeestem. A lilienfeldi kórházba kerültem. Két hét után már gyógyultan távozhattam volna, de az apácafőnök még fel akart kicsit hizlalni, nagyon vézna és sovány voltam. A fiúk meglátogattak a kórházban. Akkor éreztem először kínzó honvágyat. Amikor az első pár hétben meghallottam egy vonat fűtyét, mindig hazagondoltam, és ez érzelmileg nagyon megviselt.

Németül nem beszéltem egy szót sem. Az egyik nővérke adott egy kalendáriumot, gondoltam, hogy csak a vasárnap lehet pirossal szedve, akkor a következő nap jelentheti a hétfőt. Elkezdtem tanulni szorgalmasan a kórházban a nyelvet. Rövidesen képes voltam már valamit gügyögni, és egy hónap után meg tudtam értetni magam. Pár hét múlva jött Miska. Tudod, hogy te Bécsben egyetemista vagy? – kérdezte. És kezembe adta a lecke-könyvem.

– Ezt is Kram úr intézte, vagy ki segített?

– Miskának élt Bécsben egy nagybátyja, befolyásos ember volt, aki beíratott mindkettőnket a bécsi műegyetemre mindenféle dokumentáció nélkül, csupán bemondásra. Később aztán Kutasi László barátunk beszerezte a budapesti műegyetemen a szükséges dokumentumokat, és kiküldte utánunk. 1956 novemberében hagytuk el Magyarországot, én pedig 1957 szeptemberében lettem az első vizsgáimat a bécsi műegyetemen úgy, hogy a távozásom előtt egy szót sem beszéltem németül. Tíz hónap kellett hozzá mindössze. Rockefeller-ösztöndíjat kaptam, nem mondom, hogy királyi fizetés volt, de ért annyit, mint egy kezdő mérnöki fizetés. Biztonságosan fedezte a költségeimet, különösen, hogy kezdetben Miska rokonainál lakhattam. Jártam az egyetemi órákra, tanultam a nyelvet, az elsők között jelentkeztem a vizsgákra is. Bécsben már nem én voltam a legjobb tanuló, akkor már az volt a legfontosabb, hogy minél előbb diplomát kapjak, hogy befejezzem a tanulmányaimat. Küzdöttem a nyelvvél is, emlékszem, az első félév horrorisztikus volt. Aztán hirtelen minden egy csapásra megváltozott. Emlékszem, ültem a villamoson, és

egyszerre megvilágosodásom támadt: hiszen én tudok németül! Feltárult mintegy varázs-
űtésre a nyelv logikája, és utána már nem szenvedtem, egyre jobban kommunikáltam
németül.

Elég sok magyar járt akkor Bécsben egyetemre. Gyakran hívtak különféle találkozókra,
összejövetelekre. Elhárítottam, mert azt gondoltam, hogy aki magyar akar maradni, az
menjen haza. Én maradni akarok, akkor pedig asszimilálnom kell. Miskáékon kívül
senkivel nem is beszéltem magyarul, erőltettem, hogy legyen egyre jobb a németem. Azzal
is tisztában voltam, hogy hiába érkeztem meg a szabad Nyugatra, ez sem tejjel-mézzel
folyó Kánaán, dolgozni mindenütt kell. Nem voltak illúzióim. Márciusban Miska a család-
jával Új-Zélandra költözött. Hívtak, hogy menjek velük, de inkább maradtam. Gabiról is
hírt kaptam, hogy Zürichben van, ő is hívott, neki is nemet mondtam. Pista bácsi közben
visszaköltözött Magyarországra. Nekem tetszett Bécs, világváros volt, de délben hallgatni
tudtam a Jó ebédhez szól a nótát a Kossuth rádióban, annyira közel volt Magyarország.
Meg a repülőtéren is nagyon kedvesek voltak.

– *Repülni mikor kezdte Ausztriában?*

– Ausztriában állampolgárság nélkül kezdetben legfeljebb csak a vitorlázó repülés jöhe-
tett szóba. Hamar lehetővé tettek néhány ellenőrző repülést, vizsgarepülést. Beült mellém
egy idősebb oktató, repültünk két kört, leszálltunk, összepakolta a holmiját és kiszállt.
Értetlenül néztem rá, de aztán megnyugtató: Te jobban repülsz, mint én! Így aztán meg-
nyílt az út legalább a vitorlázás felé.

Közben 1959-re az egyetemet is sikeresen befejeztem. Hat szemesztert végeztem
Budapesten, ötöt Bécsben. Akkor az átlag tizenégy szemeszter volt az osztrákoknak is,
de nekem sikerült tizenegy szemeszter után is eredményes államvizsgát tennem. Azonnal
állampolgárságért folyamodtam, elsősorban a repülés miatt. Korábban is kértem, ered-
ménytelenül, de most, hogy diplomás lettem, első szóra megadták. Tanulóra, egyetemis-
tára nem volt szükségük, de egy diplomás gépészmérnökkel már tudtak mit kezdeni.
Németország sikerrel csábította át magához a frissen végzett osztrák gépészmérnököket
a felfutóban lévő BMW-gyárba meg más üzemekbe, különösen München környékére. Így
aztán szükség volt minden friss diplomásra, könnyen megkaptam az állampolgárságot.
Akár el is mehettem volna én is Németországba, de maradtam, és repültem minden hét-
végén.

– *Hol találtál állást, munkahelyet?*

– Már az egyetem alatt is dolgoztam félállásban. Anda Miska Bécsben élő nagybátyjának,
egy régi magyar grófi család sarjának volt egy gyára, ahová felvett engem műszaki
rajzolóknak.

– *Kollégiumban laktál az egyetem alatt?*

– Kezdetben Miska családjánál, aztán meg albérletben. Kipróbáltam két-három helyet.
Az ösztöndíjamból fedezni tudtam az albérlet költségeit, és jobban szerettem önállóan
lakni, mint kollégiumban. Vettem egy biciklit is. A vitorlázó repülőter a határ közelében,
Pozsony alatt volt, oda kerékpárral jártam ki Bécsből minden alkalommal. Oda-vissza
csaknem száz kilométer volt egy út, de nagyon szerettem repülni, így hát megérte a fáradságot.
Később aztán vettem egy mopedet, már nem kellett száz kilométereket tekernem.
Kis motoros vacak volt, de bejártam vele egész Ausztriát, még a Glossglocknerre is elju-
tottam vele. Aztán egy vitorlázó repülő kollégám, akinek saját cége volt, megajándékozott
egy autóval, méghozzá egy oldtimer Fiattal. Vidám kocsis volt, de legalább nem kellett
taposni a pedálokat. Csak arra kellett ügyelnem, hogy mindig legyen a csomagtartóban

egy kanna víz, mert állandóan felforrta a hűtővize. Lyukas volt a hűtő, csepegett, húsz-harminc kilométerenként föl kellett tölteni, de hát ráértem.

A magyar gróf pumpagyárában, ahol műszaki rajzolóként dolgoztam félállásban, felvettek volna teljes státusba is, de kevésnek találtam a pénzt. Így hát elmentem a Firma Waagner-Biro céghez, 40 százalékkal magasabb fizetésért. Ez a cég gyártotta a Sydney-i Operaház acélszerkezetét, világhírűek voltak. A vízépítő osztályra kerültem, zsilipeket terveztünk Indiának. Az iroda kellemes volt, de ahogy tavasszal kisütött a nap, én többet voltam a repülőtéren, mint az irodában. Így ment három évig, aztán közösen kimondtuk, hogy ez így nem jó sem nekem, sem nekik, az iroda nem nekem való munkahely. Közös megegyezéssel elbúcsúztunk egymástól, és úgynevezett utazó mérnök lettem egy kereskedelmi cégnél. Kőbányáknak adtam el fúrókat meg kompresszorokat, durva, mélyépítésben használatos szerszámokat. Tulajdonképpen ügynöki munka volt, nem mérnöki. Akkor már folyékonyan és hibátlanul beszéltem németül, mégis gondjaim akadtak, mert különösen Bécstől távol, Linz vagy Salzburg környékén, vagy Tirolban a második mondat után észrevették, hogy nem vagyok született osztrák. Volt, hogy meg sem értettem őket, olyan erős tájszólásban beszéltek. Nem volt elég, hogy nem értettem meg őket, amikor megszólaltam, már meg is köszönték, mondván, mindenük megvan, nem vesznek tőlem semmit. El voltam keseredve, de volt ennek a munkának előnye is. Egész Ausztriát bejártam szabadon, a saját autómmal. Kaptam kilométerpénzt, kiküldetési pénzt, plusz elég jó volt a fizetésem is. De a legjobb az volt benne, hogy Kalmár László, a híres magyar származású repülő Zell am See-ben volt éppen repülőoktató. Úgy osztottam be az utazásaimat, hogy hétvégén mindig Zell am See környékén legyek, a kőbánya-tulajdonosok úgysem szeretik, ha hét végén zavarja őket az ember, így hát én inkább repültem Kalmár Lacival. A valódi célom a polgári repülés volt, mindenáron forgalmi pilóta szerettem volna lenni, nagy utasszállító géppel repülni. Ehhez meg kellett tanulnom vakon, műszerek után repülni, el kellett végezmem a kétféle gépekre szóló kiképzést, az éjszakai kiképzést is. Mindezt a saját költségemre, a Swissairnél, egy középkategóriás autó árának megfelelő összegért. Sikerült úgy beosztanom a szabadságomat, hogy 1962 nyarat töltsöm Svájcban, megszereztem a szükséges papírokat. Az előírt repült óráim a hazai repülőszolgálatnak köszönhetően megvoltak, nyolcszáz óra körül tartottam. Ez otthon sport volt, de Ausztriában valódi tőkét jelentett. A vizsgarepülés különleges feladat volt. Egy négyüléses Cessnával repültem, mögöttem egy nyugállományú kapitány és a Svájci Légügyi Hivatal szigorú embere. Mindez a zürichi reptéren, ahol percenként indultak és érkeztek a gépek, délutáni-esti csúcsidőben! A radar behozott két Jumbo közé, letettem a gépet rendben, de gyorsan el kellett hagynom a pályát, mert már a sarkamban volt a következő óriásgép. Sikeres volt a vizsgarepülésem. A svájciak nagyon szigorúak, de ha azt látják, hogy valaki becsületesen felkészült, akkor nagyon barátságosan is tudnak viselkedni. Velem ez történt. Felültem az éjszakai vonatra, nem volt még csak hálókocsijegyem se, péntek hajnalra megérkeztem Bécsbe, letusoltam, megborotválkoztam, átöltöztem, és már délelőtt tíz órakor bent voltam az Austrian Airlines központjában, jelentkeztem pilótának. A vezérigazgató megnyugtatóan, hogy már hétfőn kezdődik egy kurzus a négymotoros Vickers Viscountra. Madarat lehetett volna velem fogatni. Természetesen ott voltam hétfőn reggel, megkezdtem a felkészülést erre a géptípusra. A repülés nemzetközi nyelve az angol, így a képzés is angol nyelven folyt, abban nem voltam nagyon ügyes. Szerdán visszajött szabadságról a főpilóta, és azonnal kipenderített a kurzusról. Csak azért, mert a vezér vett fel, nem ő személyesen. A mélybe zuhantak az álmaim és a reményeim, de nem hagytam magam. Felkerestem személyesen az irodájában, és hajlandó volt felvenni a következő kurzus hallgatói közé. Igaz, az már egy új típusra, a DC 3-ra készített fel. Nekem mindegy volt,

bármilyen típust hajlandó lettem volna repülni, csak polgári repülés legyen! Még a fizetés se érdekelt különösebben.

– *Nem voltál még házas?*

– De, házas voltam már, '61-ben vagy '62-ben nősültem először, már pontosan nem emlékszem. A feleségem is a repülőtéren dolgozott, a Sabenánál. Még kicsi volt a reptér, mindenki ismerte egymást. Sikeresen elvégeztem a felkészítőt, egy évig repültem a DC-3-at, mint co-pilóta, másodpilóta. Utána átkerültem a Vickers Viscountra, amin kezdenem kellett volna. Jó gép volt, szívesen repültem vele. Aztán átkerültem a Caravellére, az volt a kedvenc gépem az összes közül. Négy év után kapitány lettem. Ma tizennégy-tizenöt évet repülnek a kapitányi címig a pilóták, de akkor még más világ volt. Az idősebb pilóták még mind háborús pilóták voltak, a másodpilóták mind a sportrepülésből jöttek. A minket követő generáció volt az első, amelyik kifejezetten a polgári repülésre képezte ki magát. Nekem sem véletlenül sikerült ilyen rövid idő alatt kapitánnyá emelkednem, jó értelemben vett törtető, agilis ember voltam, és felülírhatatlan vágyam volt a hivatásszerű repülés.

– *A többi pilóta könnyen tudomásul vette, hogy nem voltál született osztrák? Éreztették veled, hogy bevándorló vagy?*

– Párat megelőztem közülük a senioritat-listán, ez nem nagyon tetszett nekik. Az meg különösen nem, mikor a főpilóta, mint egyetlen diplomás mérnököt, engem nevezett ki a flotta technikai tisztjének. Ez megint úgy történt, hogy nem én kértem magamnak a beosztást.

– *Tudom, vasárnapi gyerek vagy.*

– De hát itt is az történt, ami otthon is: a gépekkel tudok bánni, az emberekkel kevésbé. Nem követtem el semmi hibát, mert nem csináltam semmit. Fél év múlva aztán közölte a főpilóta, hogy akkor ezt hagyjuk annyiban. A többiek mégis továbbra is irigyek voltak rám, mert a főpilóta elméleti oktatónak is kinevezett. Akkoriban szervezte az AUA az első forgalmi pilótaképzéseket. Én voltam az egyik oktató, a növendékek meg többnyire velem egykorú másodpilóták. Egyszer fél füllel hallottam, hogy az egyik Stájerországból való, nagypofájú co-pilóta halkán, de azért úgy, hogy biztosan meghalljam, megkérdezte: mit dumál ez a mezítlábas itt nekünk? Nem volt egészen könnyű, azt nem állítom, de a hivatalos részével sohasem volt probléma, egy-két idióta pedig mindenütt akad.

– *És mennyire voltál te mezítlábas? Amikor forgalmi pilóta lettél, az egzisztenciálisan komoly megerősödést jelentett?*

– Nagy előrelépést jelentett. Az első kapitányi fizetésem a mérnöki fizetésem ötszörösének felelt meg.

– *Mibe invesztáltál? Lakást vettél, vagy hogyan költötted el a kapitányi fizetésedet?*

– Mint mondtam, már házas voltam, és az úgy már csak fele pénz. Vettem Bécstől délre egy sarokházat egy kis kerttel, és már el is fogyott a pénzem. A feleségem továbbra is a reptéren dolgozott, de mint kapitányfeleség, a korábbinál élénkebb társadalmi életet élt, számos helyre jártunk, filharmóniai bálba, operabálba, koncertekre, és ezt persze mindig én fizettem.

– *Ha nem titok, mire ment rá az első házasságod?*

– Ahogy mondják, az utálatos hetedik évre. Sokat dolgoztam, az első feleségem, Christine révén megismerkedtem egy vajdasági magyar pilótával, aki a Sabenánál

repült mint másodpilóta, Jumbo Jeten. Ő hívott el fuszni a KLM-hez, charterjáratra. Megcsináltam ott is a kötelező vizsgarepülést, hetente két-három napot repültem náluk, és szép pénzért kerestem vele. Ebből vettem meg végül Goldberget, a házamat. Arra meg azért volt szükségem, mert Christinével elhidegültünk egymástól. Én sokat voltam úton, és túlon túl is szépek voltak a stewardessek... Akkor még egyetlenegy steward sem dolgozott a cégnél, csak lányok voltak.

Azon az őszen indított az AUA egy Bécs–New York hosszú járatot, erre többek között engem tett fel a főpilóta. Próbáltam ellenállni, mondtam neki, hogy én nagyon jól érzem magam Európában, de megfenyegetett, hogy ha nem vállalom, repülök a cégtől. Engem nem vonzott az a piszkos amerikai nagyváros, de nem volt választásom, igent mondtam. Christine meg bejelentette az igényét a házunkra. A főpilóta megint nyomást gyakorolt rám, ismét csak kilátásba helyezte, hogy eltávolít a cégtől, ha nem adom át a házat a volt feleségemnek. Beadtam a derekamat.

Három éven át jártam New Yorkba, úgy ötven-hatvanszor voltam odaát, mindig két-három napos tartózkodással. Az elején komolyan idegenkedtem a várostól, de amikor három év múlva leállították a járatot, épp akkor, amikor már menni kezdett az üzlet, kifejezetten honvágyat éreztem New York után. Pedig csúnya volt, hangos volt, tömve volt emberrel, de mégis. Annyira megszerettem, hogy a második feleségemmel direkt átrepültünk a szabadságunk alatt egy hétre, hogy megint ott lehessenek.

– Visszakérdeznék Goldbergre. Amikor elváltatok, vettél Bécstől 30 km-re, egy kis falu határában egy telket, körülbelül olyan távolságra, mint amilyen távolságra Paptova volt Dunapatajtól, és itt fölépítettél egy olyan botanikus kertet, mint amilyen talán gyerekkorodban a nagyapád kertészete lehetett. Vagy én ezt csak belemagyarázom?

– Nem, igazad van, tényleg az a kert, és az utána érzett nosztalgia volt a kiindulópont. Beszéltem már korábban arról, hogy nem mindig szerettem a faiskolát, de itt a magam örömeire kertészkedtem, nem kényszer hatása alatt.

A második feleségemmel Bécs belvárosában laktunk, a Parlament mögött, a villamos járta, de mégis eléggé szűk Josefstadter Strassén, a harmadik emeleten. Én mindenáron ki akartam költözni a városból. Nekem horizont kell, meg friss levegő, a nagyváros megöl. Pár hétig elvagyok bárhol, de éveken át ott élni? Hát inkább nem. Lizy, aki nálunk repült, egy járaton ismerkedtünk össze, belátta, hogy nekem nagyon fontos lenne a kert, hajlandó volt eladni a saját lakását. Így lett elég pénzünk, hogy találjunk egy minden szempontból ideális házat magunknak meg a gyerekeinknek. Lementünk egy sportgéppel Wiener Neustadtba, szétnéztem a gépről a környéken. Kezdetől fogva olyan helyet kerestem, ami különálló, nincs benn a városban, és a repülőgépek is elég alacsonyan szállnak felette. Egyszer csak megláttam néhány szép diófát, mellette egy téglarakást. Éreztem, hogy ez lesz az! Egy kilométernyire volt egy kicsi falutól, jó fekvésű, pontosan olyan távolságra van a falutól, ami nekem teszlik, ráadásul felette fordultak rá a schwechati leszállópályára a gépek... Visszarepültünk, autóba ültünk, és két óra múlva már újra ott voltam a kiszemelt kertben. Kiderült, hogy a terület egy száz évvel korábbi téglaegető, állt ott egy dűledező parasztház, a tulajdonosa a szomszéd faluban lakott. Felkerestük, de semmi áron nem akarta eladni a telket, a családjára hivatkozott. Felkerestük a falu polgármesterét is, ha mégis sikerülne üzletet kötnünk, egyáltalán építközhetünk-e azon a telken. Alsó-Ausztriában hiába van földed, nem kapsz építési engedélyt, csak a belterületen. Én viszont mindenképpen ragaszkodtam a kerthez. A polgármester nem sok jóval kecsegtetett, védett terület, mondta, oda nem lehet építeni. Na, ekkor jött az én egészséges, pozitív makacsságom. Azt mondtam, hogy ez a hely kell nekem, mindenképpen megpróbálom. Felkerestük újra a tulajdonost, most már Lizy beszélt vele, jobban szót értettek. A nagyob-

bik fiunk, Patrick meg kergette az udvaron a tyúkokat. Lizy megpróbált a tulajdonos lel-kére hatni: milyen jó lenne ennek a szegény gyerekeknek a falusi környezetben, hogy örül-ne, ha itt élhetne! Ez végül meghatotta az asszonyt, és eladta nekünk a telket. Már csak a polgármester meggyőzése volt hátra, hogy kaphassunk építési engedélyt is. Kedves, idős ember volt, egykori adóhivatalnok, aki épp a mi utcánkban, a Josefstadter Strassén dol-gozott korábban, az ablakunkból akár rá is láthattam az irodájára. Nem nyújtom tovább, meggyőztük őt is, szereztünk kapcsolatot egy régi háborús pilóta személyében, hogy a másodfokon illetékes hatóság is jóváhagyja az építkezést, és felépítettük a házunkat Schandorf-Goldbergen.

– *Többször járhattam nálatok. A ház berendezésében bizony számos magyaros motívumra emlék-szem, különösen a konyhában. Ez is az egykori otthonodra emlékeztetett? A kerted növényei között volt-e olyan, amit Patajról vittél oda?*

– Sok növényt vittem oda Paptováról.

– *Fontos maradt a magyarságod annak ellenére is, hogy korábban azt mondtad: aki ezt az utat választotta, annak mihamarabb asszimilálnia kell.*

– Igazi bennszülött osztrák úgyse lesz az emberből, de hát amennyire tud, asszimilá-lódik. A legtöbben értékelték is ezt. Ami meg a berendezést illeti: java részét a húgomtól kaptam meg a sógorom padlásáról válogattam, aki előszeretettel gyűjtötte össze a régi, népi kerámiát, meggyaszt. Néhány szép darabot az etnográfus unokahúgom javaslatára vásároltunk Magyarországon. A szebb darabok valóban ott vannak a falon a konyhában és az étkezőben.

Nagyon szerettem azt a házat, boldog voltam a kertemben. Az első tíz-tizenöt év, amíg a közművek ki nem épültek teljesen, kemény dolog volt, de soha, egy percre sem bántam meg, hogy belefogtunk. Később Lizytől is elváltam, de a harmadik feleségemmel, Margarete-tel is gyönyörű éveket töltöttünk el Goldbergen, ellenére annak, hogy a kert mindig rengeteg munkát is adott, nem csak nyugalmat.

– *Voltak-e, vannak-e magyar barátaid Ausztriában? Jártál-e a kinti magyarokkal közös társa-ságba?*

– Soha nem kerestem a lehetőséget erre. Volt egy-két barátom, ismerősöm, igen. De csoportosan soha nem jártunk össze, különösen nem azon az alapon, hogy magyarok vagyunk. Kiss Gyuszi talán az egyetlen kivétel. Ő nemcsak barát, rokon is. Amerikából jött vissza Bécsig, akkor jelentkezett nálunk, és amíg vissza nem települtek Magyarországra, gyakrabban találkoztunk. Magyar volt aztán még a házi orvosom is, dr. Magyar. Az apja tényleg magyar volt, de ő már elosztrákosodott. Még érti, és törve ugyan, de beszél is egy kicsit a nyelvet. A feleség székely származású doktornő.

– *A távozásodat követően mikor jöhettél haza először hivatalosan?*

– Már elég hamar megkértem a követségen a vízumot, de éveken keresztül csak hite-gettek, hogy talán jövőre, próbáljam meg újra. A főpilóta is kedves volt, soha nem osztott be budapesti járatra, nehogy kényelmetlenségem legyen. Jártam Moszkvába, Szófiába, Bukarestbe, sehol nem volt probléma, de Budapestre egy jó ideig nem mertem repülni. Míg aztán egy éjszaka, készenléti szolgálatban voltam éppen, behívtak egy lengyelor-szági charterjáratához beugró co-pilótának. Elindultunk Schwechatról este tízkor, és a Magas-Tátra fölött szólt az irányítás, hogy a lengyelek nem adnak belépést a légterükbe. Köröztünk egy fél órát, majd a bécsi reptér utasított, hogy szálljunk le és éjszakázzunk Budapesten. Úgy terveztem, hogy nem szállok ki, a gépen alszom, de aztán megnyugtat-

tak, hogy nem lépünk be az ország területére, a tranzitban maradunk egész idő alatt. De azért nem volt nyugodt éjszakám.

Évekig próbáltam beutazó vízumot kérni, sikertelenül, míg aztán egyszer, minden külön magyarázat nélkül megkaptam. Ez olyan 1970 táján lehetett. Főleg Pestre, Pista bácsihoz jártam, meg persze a húgomékhoz, Dunapatajra is. Mindig nagyon boldog voltam, valahányszor csak hazajöttem.

– *A hatóságok békén hagytak?*

– Egyszer egy hét végén telefonáltam Pista bácsinak, hogy szerdán meglátogatnám néhány napra. Nagyon figyelhették a telefonját, mert már a hétfői postával kaptam egy idézést a magyar rendőrségtől, hogy látogassam meg őket, ha már úgyis Magyarországra jövök. Törtém a fejemet, hogy mit csináljak. Ha nem reagálok a megkeresésükre, akkor majd legközelebb is megkeresnek. Nincs sok értelme bujkálni előlük, úgyis tudnak minden itthoni lépésemről, ha tudni akarnak. Családi találkozó volt Pista bácsinál, fenn voltak a húgomék is meg Sanyi bátyám is. Megbeszéltük, hogy ők le-föl sétálgatnak a rendőrség épülete előtt, míg én bent leszek. Két rendőr fogadott. Egy durva, otromba, agresszív alak meg egy mézes-mázos modorú. Arról faggattak, miért járok én haza. Mert a halászlé és a túrós csusza nagyon ízlik nekem, mondtam. Elég ez önöknek? Elég volt nekik. De aztán a beszélgetésünkéből kiderült, hogy abszolút pontos képük van a kinti életemről. Tudják, hogy hol lakom, hogy hol dolgozom, hogy mennyi a keresetem, hogy mennyi adósság van a házamon, mindent. Döbbenetes volt, amikor felvetették, hogy tudnának segíteni, ha esetleg hamarabb szeretném törleszteni a tartozásomat. Tudják, hogy sokat járok a világban, és ha egy kicsit jobban körülnéznék, és beszélgetnék velük időnként a tapasztalataimról... Be akartak szervezni! Értésükre adtam, hogy én ezt nem tudom megtenni, nem is vagyok hajlandó megpróbálni. Másfél órán át gyözködtek, de aztán elengedtek. Mondtam nekik, hogy nekem lassan mennem kell, nézzék meg, ott lenn vár a családom, és ha nem jelentkezem a megbeszél időben az osztrák követségen, akkor ők bizony erősen keresni fognak. Feltettek még néhány semleges kérdést, aztán elengedtek.

– *Lizyvel két gyereket neveltetek fel. Patrickot Lizy hozta a korábbi házasságából, Gábor a közös gyerek. Ambicionáltad, hogy legalább Gábor megtanuljon magyarul?*

– Hogyne. Amikor született, én viszonylag keveset repültem, sokat voltam vele otthon. Mondhatom, hogy hároméves koráig jobban beszélt magyarul, mint németül. Csak amikor óvodás lett, akkor állította át az anyja a németre, ami praktikus volt, be kellett látnom. Ma már azt hiszem, csak keveset tud magyarul. Németül beszélgetünk, ha találkozunk.

– *Mostanában Gábor fiadat elkezdte érdekelni a család magyar ága.*

– Igen, őszintén érdeklődik a magyar felmenők iránt ő is és Patrick is. Patrick talán még jobban tud magyarul, mint az öccse. Biciklivel járnak a Balatonra a barátnőjével valami terepjáró versenyre, szóval szívesen vannak itt, és még néhány dalt is el tudnak énekelni magyarul.

– *Hatvanéves korodig repültél. Nem fordult meg a fejedben, amikor nyugdíjba vonultál, hogy hazatelepülj Magyarországra?*

– Hazudnék, ha azt mondanám, hogy nem gondolkodtam róla. Volt néhány kollégám, akik például Pukhetbe, Thai földre költöztek a nyugdíj után. Ha a nyugdíjamat Magyarországon költöttem volna el, anyagilag nyilván jobban jártam volna. De már sok idő eltelt, negyvenöt-ötven évet éltem Ausztriában, nehéz lett volna visszaállni a hazai viszonyokra. Ápolom a családi kapcsolatokat, de a feleségem osztrák, nem beszél magyarul. Rá is gondolnom kellett. Ma is azt mondom, hogy a hazám Magyarország, de az otthonom Ausztriában van.

– Amikor harmadszor házasodtál, Magyarországról vitetted cigányzenészeket Bécsbe, akik az osztrák templomban húzták neked, hogy „Maros vize folyik csendesen”. Ez az identitásod része maradt?

– Igen, hála istennek, úgy érzem, hogy ez képes jól kifejezni az érzéseimet, a magyarságomat is. Margarete-nek is nagyon tetszik, ha mulatok. Persze, fenntartásokkal.

– Elkötelezett vadász vagy, Magyarországra is előszeretettel jártál, olyannyira, hogy az egyik pataji vadásztársaság tagja vagy, és még fegyvert is tartottál itt, engedéllyel. Bejelentkeztél a húgod lakásába, az osztrák mellett magyar állampolgár is vagy, magyarországi lakcímmel. Mi vezetett? A gyökerekhez való ragaszkodás, vagy kifejezetten praktikus szempontok, talán éppen a vadászat okán?

– Mi vezetett? Egy gyökérrel vagy egy szállal több, ami Magyarországhoz köt, röviden a haza. És hogy legyen kapcsolatom a pataji ismerősökkel, az egykori iskolatársakkal, a vadász kollégákkal. A vadászatban sem feltétlenül a trófea izgat, az legfeljebb csak másodlagos. A társaság a fontos, a jó és őszinte beszélgetések. Az se baj, ha egy sört, vagy pár pohár bort megiszunk mellé, és elmondunk néhány nótát is...

– Ha van egy osztrák–magyar focimeccs, akkor te kinek drukkolsz?

– Akkor én mindig győzök. De komolyra fordítva: még mindig a magyaroknak szurkolok.

– Megérint még, ha megszólal a magyar himnusz?

– Akkor én kívül-belül vigyázban állok. A sportrendezvényeken is képes vagyok elérkezni, ha a magyarok nyernek.

– Ha téged 56-ban nem küldenek el Hegyeshalomra és itthon maradsz, akkor a macacssággal és a céltudatossággal minden bizonnyal Magyarországon is karriert csináltál volna. Valójában nem önszántadból távoztál. Bánod-e, hogy úgy alakult az életed, ahogy alakult?

– Azt hiszem, itthon is megálltam volna a helyemet, különösen, ha kimegyek a Lomonoszovra, vagy ha vállalom a vadászpilóta-kiképzést. Ha repülhettem volna itthon is, boldog életem lehetett volna, hiszen nekem a legnagyobb boldogságot mindig is a repülés jelentette. De nem bánom, hogy így alakult. Szép, kalandos, változatos életem volt.

– Az AUA hogyan bánik a nyugdíjasaival? Tudnak-e még rólad a cégnél, hogy most már húsz éve nem repülsz? Pontosítok: a társaságnál nem repülsz, mert sportrepülőként repültél még sokáig.

– Hála istennek, tudnak rólam, számon tartanak.

– Megvan még a kapitányi egyenruhád?

– Két vagy három komplett garnitúra. Egyet tiszteletből, szeretetből a volt oktatómnak, Borbás Pajának adtam. Nagyon meghatódott tőle. A repülő öregfiúk rendszeresen találkoznak otthon a Borostyán étteremben. Paja az egyik találkozóra a tőlem kapott egyenruhában ment el. Óriási sikert aratott vele. A sajtóimat is gondosan őrzöm: bennük van az egész életem.